

بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران

پژوهش در کلاس‌های چندپایه و تلفیقی

دوره ۲ (۱۴۰۱) شماره ۱ بهار و تابستان

۱۴۰۱، شماره ۳: ۳

نیما خادمی^۱

آموزگار چند پایه و دانش آموخته کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، شیراز، ایران

فاطمه امیراحمدی

دانشجو معلم دانشگاه فرهنگیان، ساری، ایران

حسین معجونی

دکترای مدیریت آموزشی و مدرس دانشگاه فرهنگیان، شیراز، ایران

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی بوده است. با توجه به اینکه در کلاس‌های چندپایه، سطوح تحصیلی دانش‌آموزان متفاوت است، به استراتژی‌های یاددهی-یادگیری گوناگون نیاز است تا تدریس موثر واقع شود. روش پژوهش حاضر، کیفی، توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و متن کاوی است. ادبیات و سوابق موضوع تحقیق با مراجعه به مقاله‌های علمی-پژوهشی و سایر مقاله‌ها، کتاب‌ها، در حوزه تدریس در کلاس‌های چندپایه مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هر کودک با توانایی، نیاز و ویژگی‌های منحصر به فردی برای یادگیری وارد کلاس می‌شود. این بدین معناست که معلم نیازمند تدوین و اجرای راهبردهای تدریسی است که وی را قادر به پرداختن به نیازها، ظرفیت‌ها، علائق و توانمندی‌های هر یک از کودکان کند. شناخت دانش‌آموزان زمان‌بر است، اما یک معلم کلاس درس چندپایه می‌تواند کاری کند که کلاس درس برای یادگیری دانش‌آموزان منحصر به فرد شود؛ در این راستا راهبردها، رویکردها و نکات موثر بی‌شماری وجود دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: استفاده از محتوای مناسب و انعطاف‌پذیر، استفاده از یادگیری متناسب با سرعت هر یک از دانش‌آموزان، توجه بیشتر به دانش‌آموزانی که نیاز به آموزش ویژه دارند، تدریس به همه گروه‌ها با یکدیگر، تدریس به یک پایه در حالی که پایه‌های دیگر مستقلانه در حال فعالیت هستند، تدریس یک موضوع به تمامی پایه‌ها با سطوح سختی متفاوت، تدوین فعالیت برای گروه‌هایی که به آن‌ها تدریس نمی‌شود و ...

کلیدواژه‌ها: مدارس ابتدایی، کلاس‌های چندپایه، راهبردهای تدریس، تدریس اثربخش.

آموزش و پرورش پدیده‌ای عمومی در جهان است (علاقه‌بند، ۱۴۰۰) و سازمانی است که الگوی کلیه نهادها، موسسات و سازمان‌های رسمی جامعه است (جوهری، ۱۳۸۹). عملیات مربوط به حوزه آموزش و پرورش در زمره مسئولیت‌های جامعه در کلیت آن و در قلمرو سیاست‌های عمومی و دولتی به طور خاص قرار می‌گیرد که می‌تواند به عنوان عاملی برای عدالت مورد توجه قرار گیرد؛ چون هیچ جامعه‌ای بدون آموزش و پرورش استوار نمی‌تواند سودای برابری و عدالت را در سر پیرواند (آقازاده و فضل، ۱۳۸۹). موضوع اساسی و محور اصلی این سازمان، انسان است (ده‌بندی، ۱۳۸۹). به عقیده شکوهی (۱۴۰۰) مهم‌ترین و دشوارترین مسئله انسان، آموزش و پرورش است. فرایند آموزش و پرورش در جامعه بشری، به قدمت پیدایش خود بشر است، که تاریخ مشخصی برای آن نمی‌توان ذکر کرد؛ آنچه مسلم است این است که آموزش و پرورش در هر جامعه و در هر زمان، مطابق با ارزش‌ها و نیازهای رایج در آن به طرق مختلف جریان داشته است (صافی، ۱۳۹۹). اولین و ابتدایی‌ترین محل آموزش و پرورش به طور عام، خانه بوده است و عهده‌دار آموزش و پرورش والدین بوده‌اند، ولی به مرور، یا به پای تشکیلات و تمرکز خانواده، مکان آموزشی به خانه مری انتقال یافت که می‌توان آن را نخستین مرحله تدریس گروهی یا مکتب‌خانه به حساب آورد (اسدی، ۱۳۸۰).

در نظام آموزش و پرورش هر جامعه‌ای، مدارس ابتدایی از جایگاه والایی برخوردار بوده و به نام‌های تعلیمات اجتماعی، تعلیمات اجباری، آموزش همگانی و آموزش عمومی خوانده شده است (شکوهی، ۱۴۰۰)؛ زیرا این دوره نه تنها پایه و مبنای مهم برای دوره‌های بعدی محسوب می‌گردد، بلکه بخش عمده‌ای از تربیت و یادگیری‌های کودکان در این دوره تحقق می‌یابد (ده‌بندی، ۱۳۸۹). اگر انتظار است آموزش و پرورش، انسان‌های فردا را تربیت کنند، ضرورت دارد دانش‌آموزانی که در مدارس ابتدایی، به ویژه مدارس روستایی و دورافتاده تحصیل می‌کنند، مورد توجه قرار گیرند (محمدی، ۱۳۷۶). در کشور ما نیز سیستم آموزشی ابتدایی به لحاظ فراگیر بودن آن، در اقصی نقاط کشور و در روستاهای دوردست مشغول تعلیم کودکان بوده و هم به لحاظ درصد بالای آن، در ده سال گذشته حدود ۵۸ درصد از کل دانش‌آموزان سه مقطع تحصیلی کشور را دانش‌آموزان ابتدایی تشکیل داده‌اند، از اهمیت خاصی برخوردار است. به ویژه که بعد از انقلاب اسلامی با اهمیتی که مسئولان کشور به آموزش و پرورش داده‌اند، وسعت آموزش ابتدایی افزایش پیدا کرده است (صمدیان، ۱۳۸۶).

از نظر لیتل^۱ (۲۰۰۱) امروزه سیستم‌های آموزشی به وسیله سن، درجه و سطح دانش‌آموزان سازماندهی می‌شوند. این سازماندهی به دو صورت کلاس‌های تک پایه و کلاس‌های چندپایه انجام می‌پذیرد. مکوسانا و کاپیسا^۲ (۱۳۸۶) معتقدند که شرایط متنوع در حوزه آموزش و پرورش، ایجاد کلاس‌های چندپایه را که در آن یک معلم مجبور است، چند پایه را به طور همزمان و در یک کلاس تدریس کند، ضروری می‌سازد. این موقعیت‌ها معمولاً در مدارس روستایی و خاص، بیشتر رایج است. حتی تحقیقات پروهل، داگلاس، جانسون و وست‌اسمیت^۳ (۲۰۱۳) نیز نشان می‌دهد که مدارس کاتولیک در آمریکا نیز با کاهش ثبت‌نام، مواجه و ناچار به تشکیل کلاس‌های چندپایه شده‌اند. رحمانی (۱۳۹۶) نیز معتقد است که در نظام آموزشی کشور ما وجود کلاس‌های چندپایه واقعیتی اجتناب‌ناپذیر است. صمدیان (۱۳۸۶) دلایل اصلی تشکیل کلاس‌های چندپایه را پایین بودن تعداد دانش‌آموزان در مناطق روستایی و کمبود معلم می‌داند که شیوه‌ای برای ایجاد دسترسی بیشتر کودکان روستایی به آموزش و پرورش است (به نقل از عباس‌پور، جهانی و مناجاتی‌پور، ۱۳۹۵).

منظور از کلاس‌های چندپایه، کلاس‌هایی است که در طول سال تحصیلی دانش‌آموزانی با سن، توانایی، مهارت و همچنین پایه تحصیلی متفاوت، همه در یک اتاق و توسط یک معلم آموزش می‌بینند. در کلاس چندپایه یک معلم در یک کلاس به آموزش و پرورش تعدادی دانش‌آموز در دو یا چند پایه تحصیلی مشغول است. از نظر آقازاده و فضل (۱۳۸۹) آموزش چندپایه در حقیقت تشکیل‌شده از فونونی است که به معلمان امکان هدایت یادگیری دانش‌آموزان با سطوح سنی متفاوت و توانایی‌های گوناگون را به صورت همزمان می‌دهد.

پراکندگی جغرافیایی در بسیاری از مناطق کشور ما و نیز وضع موجود اقتصادی و جمعیتی حاکم بر مناطق روستایی، از یک طرف و شرایط ساختاری و مالی آموزش و پرورش از طرف دیگر، تشکیل کلاس‌های چندپایه را در کشور ما ضروری ساخته است. با توجه به شرایط اقلیمی کشور ما و نیز وضع موجود اقتصادی حاکم بر مناطق روستایی دورافتاده، تشکیل کلاس‌های چندپایه در دوره ابتدایی با امکانات آموزشی و رفاهی بسیار پایین، واقعیتی است که نباید نادیده گرفته شود؛ چرا که کاهش جمعیت روستاها به دلیل مهاجرت روستاییان به شهرها، کاهش جمعیت کشور و بالا رفتن سن ازدواج، باعث کاهش جمعیت دانش‌آموزی و در نتیجه افزایش کلاس‌های چندپایه شده است و تنها دبستان‌های روستاهای پرجمعیت و مراکز بخش‌ها، دارای کلاس‌های تک پایه هستند؛ لذا اهتمام به این مهم باید به عنوان بخش مهمی از وظیفه دست‌اندرکاران تلقی شود.

^۱Human

^۲Little

^۳Macsona & Capisa

^۴Proehl, Douglas, Johnson & Westsmith

در کشور ما، بر اساس گزارش سازمان آموزش و پرورش، تعداد مدارس ابتدایی در حدود ۶۰ هزار مدرسه بوده که با توجه به میانگین سال‌های قبل، انتظار می‌رود ۴۰ درصد از این مدارس چندپایه باشند (مرکز آمار آموزش و پرورش، ۱۳۹۲). در این زمینه و برای رسیدن به چشم‌انداز و اهداف تعلیم و تربیت در افق ۱۴۰۴، در بخش آموزش مناطق محروم بر موارد زیر تاکید شده است:

الف) توانمندسازی دانش‌آموزان ساکن در مناطق محروم و روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دو زبانه با نیازهای ویژه با تاکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت.

ب) توجه بیشتر به تفاوت‌های فردی و هویت جنسیتی دانش‌آموزان و تفاوت‌های شهری و روستایی.

ج) اولویت‌بخشی به تامین و تخصیص منابع تربیت نیروی انسانی کارآمد، تدوین برنامه برای رشد توانمندسازی و مهارت‌آموزی، ادامه تحصیل و حمایت مادی و معنوی دانش‌آموزان مناطق محروم و مرزی (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

با توجه به شرایط ذکر شده و نیز با توجه به افزایش تعداد کلاس‌های چندپایه، ارائه ساختارها و پشتیبانی‌های لازم در این شرایط ضروری می‌باشد. بررسی روش‌ها و فنون تدریس که به عنوان یکی از موثرترین مواد برنامه‌دستی در یادگیری دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه می‌باشد، و همچنین و ارائه رویکردهای تدریس اثربخش و کارا، می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات آموزشی گردد.

تعدد تعاریف «تدریس»، حاکی از تلاش چشمگیر صاحب‌نظران برای شناخت آن است. شاید بتوان گفت که حاصل تعامل ده‌ها تفکر در این باره، آن بوده است که جستجوی تعریف واحد، کمتر مورد تاکید باشد. پذیرش تفاوت‌های نظری، کم و بیش پذیرش تفاوت‌های علمی را در پی داشته است و به همین دلیل برخی صاحب‌نظران از انواع تدریس‌های خوب سخن به میان آورده‌اند. از نظر گنج^۶ (۱۹۶۳) ماهیت مبنای علمی تدریس، عبارت است از برقراری روابط بین متغیرهای یاددهی و یادگیری. برخی از این روابط ممکن است امکان پیش‌بینی کردن یک متغیر از متغیر دیگر را فراهم سازد. هر قدر این روابط بیشتر علی (علت و معلول) باشند، اساس علمی تدریس محکم‌تر است و هر اندازه اساس علمی تدریس محکم‌تر باشد، فرصت‌های بیشتر و بهتری برای بهبود تدریس فراهم خواهد شد. امیدون و هانتز^۷ (۱۹۶۷) تدریس را یک جریان تعامل می‌دانند که در شکل ابتدایی گفتگوی کلاس درس را در بر می‌گیرد و بین معلم و شاگردان رخ می‌دهد و طی فعالیت‌های کاملاً تعریف شده پیش می‌رود.

در نهایت، تدریس به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که هدف‌دار است، آگاهانه صورت می‌پذیرد و در راستای اهداف آموزشی از پیش تعیین شده می‌باشد و بر اثر تعامل سه رکن اساسی، یعنی معلم، یادگیرندگان و مواد و منابع درسی استوار است.

شیوه‌های یاددهی-یادگیری روش‌های تدریس عبارت‌اند از مجموعه شیوه‌ها، راهبردها و شگردهایی که معلم در کلاس درس بر اساس شرایط موجود و برای دستیابی به اهداف یادگیری از آن بهره می‌گیرد، اما منظور از شیوه‌های نوین تدریس، آن دسته از شیوه‌هایی است که به دانش‌آموز به عنوان محور اصلی و مرکز ثقل فعالیت‌های کلاسی می‌نگرد و معلم، نقش راهنما و تسهیلگر شرایط یادگیری را دارا می‌باشد. در گذشته نقش اساسی و وظیفه اصلی یک معلم را تدریس کردن می‌پنداشتند، اما امروزه رسالت اصلی معلم را رهبری فعالیت‌های یاددهی-یادگیری می‌دانیم (نوروزی، آقازاده و عزت‌خواه، ۱۳۷۶).

اغلب معلمان، دانش‌آموزان را به شیوه سخنرانی (الگوی شنیداری) آموزش می‌دهند؛ در حالی که امروزه، نتایج روانشناسی یادگیری نشان می‌دهد که دانش‌آموزان در کلاس به شیوه‌های گوناگون (شنیداری، دیداری و جنبشی) یاد می‌گیرند. حال اگر معلمی تنها به شیوه سخنرانی آموزش بدهد، اکثر دانش‌آموزان از آموزش‌های کلاس معلم محروم می‌مانند و در یادگیری‌های خود با مشکلاتی مواجه خواهند شد. شعار آموزش به روش سنتی (سکوت، گوش دادن و تکرار) بر مبنای حافظه‌پروری است. نقش معلم و دانش‌آموز در این روش (آموزش انتقالی) کاملاً مشخص بوده و تابع یک نظام خشک تک بعدی است (یغما، ۱۳۸۳؛ به نقل از تربتی‌نژاد و جلالی شاهرود، ۱۴۰۰)؛ در همین راستا و با توجه به اهمیت موضوع و ضرورت پژوهش و واکاوی بحث پیش‌رو و با تاکید بر این موضوع که برای تدریس در کلاس‌های چندپایه، همچون کلاس‌های تک پایه بهترین روش تدریس وجود ندارد و معلم با توجه به شرایط کلاس، جامعه محلی، ویژگی‌های دانش‌آموزان، ترکیب پایه‌ها و علاقه‌ها و توانایی‌های شخصی خود، می‌تواند یکی از رویکردهای تدریس یا ترکیبی از آن‌ها را به کار ببرد، پژوهشگران این پژوهش در صدد آمدند، در این مطالعه به بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی بپردازند. اغلب معلمان، دانش‌آموزان را به شیوه سخنرانی (الگوی شنیداری) آموزش می‌دهند؛ در حالی که امروزه، نتایج روانشناسی یادگیری نشان می‌دهد که دانش‌آموزان در کلاس به شیوه‌های گوناگون (شنیداری، دیداری و جنبشی) یاد می‌گیرند. حال اگر معلمی تنها به شیوه سخنرانی آموزش بدهد، اکثر دانش‌آموزان از آموزش‌های کلاس معلم محروم می‌مانند و در یادگیری‌های خود با مشکلاتی مواجه خواهند شد. شعار آموزش به روش سنتی (سکوت، گوش دادن و تکرار) بر مبنای حافظه‌پروری است. نقش معلم و دانش‌آموز

^۶Gage

^۷Amidon & Hunter

در این روش (آموزش انتقالی) کاملاً مشخص بوده و تابع یک نظام خشک تک بعدی است (یغما، ۱۳۸۳؛ به نقل از تربیتی نژاد و جلالی شاهرود، ۱۴۰۰)؛ در همین راستا و با توجه به اهمیت موضوع و ضرورت پژوهش و واکاوی بحث پیش رو و با تأکید بر این موضوع که برای تدریس در کلاس‌های چندپایه، همچون کلاس‌های تک پایه بهترین روش تدریس وجود ندارد و معلم با توجه به شرایط کلاس، جامعه محلی، ویژگی‌های دانش‌آموزان، ترکیب پایه‌ها و علاقه‌ها و توانایی‌های شخصی خود، می‌تواند یکی از رویکردهای تدریس یا ترکیبی از آن‌ها را به کار ببرد، پژوهشگران این پژوهش درصدد آمدند، در این مطالعه به بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی پردازند.

اهمیت و ضرورت پژوهش

کارایی تدریس به چگونگی آماده شدن مدرس برای اجرای فعالیت‌ها بستگی دارد. هدف تدریس باید خلق راهبردهای گوناگون آموزشی، متناسب با برنامه درسی و نیازهای دانش‌آموزان باشد. مدیریت تدریس نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی فعالیت‌ها، برای درگیر نمودن دانش‌آموزان در کلاس درس از طریق تدریس خصوصی همسالان، استفاده از گروه‌های کوچک و فردی است (یونسکو، ۱۳۹۸). در کلاس‌های چندپایه، سطوح تحصیلی دانش‌آموزان متفاوت است؛ از این رو به استراتژی‌های یاددهی-یادگیری گوناگون نیاز است تا تدریس موثر واقع شود؛ در همین راستا از یک سو تدریس و سازماندهی تجارب یادگیری در مدارس تک معلمی و کلاس‌های چندپایه به ابتکار و مهارت‌های سازماندهی نیاز دارد و از دیگر سو، تدریس موثر شامل متغیرهای مختلفی از جمله نحوه آموزش معلم، سبک‌های آموزش او، سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان، محیط کلاس درس، امکانات و منابع برای فرایندهای یاددهی-یادگیری، مدیریت مدرسه، جامعه و محدوده آن و طبیعت درگیر شدن جامعه در فرآیند یاددهی-یادگیری می‌باشد (والاس و ماثوت، ۱۳۹۴)؛ در همین راستا پژوهشگران مطالعه حاضر بر آن بوده‌اند تا با بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی و با به کارگیری این راهبردها، علاوه بر رفع مشکلات موجود، به فعال کردن فرآیند یاددهی-یادگیری پردازند.

پیشینه پژوهش

جدول شماره ۱: پیشینه پژوهش

عنوان	نویسندگان	سال چاپ	نتایج و یافته‌ها
-------	-----------	---------	------------------

<p>نکاتی را در مورد تدریس در این کلاس‌ها بیان می‌دارند که عبارت‌اند از:</p> <p>۱. سازماندهی کلاس یکی از مهم‌ترین عوامل برای کمک به فراهم نمودن فرصت تدریس است؛ به این معنا که اگر کلاس درس به خوبی سازماندهی نشود، هر اندازه طرح درس به خوبی فراهم شده باشد، راهی به سوی موفقیت نخواهد داشت. ۲. نظافت و پاکیزگی، برخورداری از نور مناسب و وسایل سرمایشی و گرمایشی، در بهبود کیفیت تدریس و اداره کلاس درس موثرند. ۳. در کلاس چندپایه اگر فقط یک تخته وجود دارد، باید با توجه به تعداد پایه‌هایی که قرار است تدریس شود، متناسب با شیوه تدریس، تخته به چند قسمت تقسیم شود، اما اگر کلاس دو یا چند تخته دارد می‌توان یک تخته را به تدریس و دیگری را به انجام تکالیف یک پایه دیگر اختصاص داد. ۴. برای تسهیل تدریس و اگذار نمودن برخی از مسئولیت‌هایی کلاس درس در قالب تدریس خصوصی به هم‌کلاسی، مبصر کلاس و نماینده، به دانش‌آموزان مفید است.</p>	۱۴۰۰	<p>خادمی، تقی‌پور و محمدجانی</p>	<p>مروری بر راهبردهای مدیریت و سازماندهی کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران</p>
<p>هر اندازه دانش‌آموز در جریان یادگیری بیشتر درگیر شود و برای کشف پاسخ مسئله خود فعالیت کند، بیشتر قادر خواهد بود از خلاقیت فردی و قدرت تفکر خود استفاده کند. همچنین نتایج این مطالعه نشان داد که دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم در کلاس‌های چندپایه، که درس علوم تجربی مناسب با پایه خود را با روش اکتشافی آموزش دیدند، در مقایسه با دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه‌ای که با روش سخنرانی آموزش دیدند، در پیشرفت تحصیلی درس علوم تجربی تفاوت معناداری داشتند. همچنین این دانش‌آموزان، در مقایسه با دانش‌آموزانی که با روش سخنرانی آموزش دیدند، در مولفه‌های سیالی، اصالت، انعطاف‌پذیری و بسط تفکر خلاقیت تفاوت معناداری داشتند.</p>	۱۴۰۰	تجری	<p>مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس اکتشافی و سخنرانی بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در برنامه درسی کلاس‌های چندپایه</p>
<p>با توجه به کاهش جمعیت مناطق روستایی و به تبع آن کاهش دانش‌آموزان هم‌سن در یک روستا و محدودیت‌های مالی و ...، شاهد رشد روز افزون کلاس‌های چندپایه هستیم؛ بنابراین معلمان با به کارگیری روش‌های موثر تدریس، می‌توانند نقش مهمی در بهبود یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد و در میان روش‌های نوین تدریس روش خودراهر و یادگیری ضمنی با تاکید بر تفکر ذهنی دانش‌آموز و یادگیری غیرمستقیم می‌تواند راه‌گشای بسیاری از مشکلات یادگیری شود.</p>	۱۴۰۰	<p>ترتبی‌نژاد و جلالی شاهرود</p>	<p>واکاوی روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه با محوریت یادگیری خودراهر و ضمنی</p>
<p>از این جهت که معمولاً دانش‌آموزان به مدت چند سال با یک معلم در ارتباط هستند، فرصت مناسبی در اختیار معلم قرار می‌گیرد که با شناسایی دانش‌آموزان و با استفاده از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر در جهت کمک به دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر بهره‌مند شود. ضمن اینکه نتایج این پژوهش بیان می‌دارد که یادگیری گروهی به معنای حذف نقش معلم نیست و</p>	۱۴۰۰	<p>حقیقی و شاکری</p>	<p>بررسی روش‌ها و راهبردهای تدریس در کلاس‌های چندپایه با تاکید بر روش یادگیری گروهی</p>

<p>دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه نیازمند هدایت و نظارت بیشتر معلم به صورت غیرمستقیم است. همچنین معلم باید دانش‌آموزان را به اندیشیدن و صحبت کردن درباره آنچه در حال انجام دادن است، تشویق کند، بر عملکرد آن‌ها نظارت کند و محیط آموزشی را به شکلی ترتیب دهد که رفتارهای دانش‌آموزان از طریق برهم‌کنش حمایت شود؛ برهم‌کنش می‌تواند به شکل معلم-دانش‌آموز و دانش‌آموز-دانش‌آموز باشد.</p>			
<p>عوامل اثرگذار بر روش تدریس کلاس‌های چند پایه، شامل کمبود وقت تعداد زیاد دانش‌آموزان در هر پایه، عدم آگاهی از شیوه‌های تدریس در کلاس چندپایه، کمبود وسایل آموزشی، نامناسب بودن ترکیب سنی دانش‌آموزان و عدم تمرکز حواس بوده است. ضمن اینکه بهتر است جهت مدیریت کلاس‌های چندپایه، عوامل دیگری نیز به اجرا گذاشته شوند که عبارت‌اند از: برقراری ارتباط صمیمانه بین معلم و فراگیر، واگذاری مسئولیت در بین دانش‌آموزان، برنامه‌ریزی و مدیریت کلاس با توجه به توانایی‌های دانش‌آموزان، چینش کلاس، نقش اولیا در آموزش و ...</p>	۱۳۹۹	دهبازریان	بهبود تدریس در کلاس‌های چندپایه
<p>تدریس، فرایندی است که فرد را هدایت می‌کند و قادر می‌سازد تا ایده‌ها و مهارت‌های جدید را یاد بگیرد و ارزش‌ها و نگرش‌ها را توسعه دهد. هدف اصلی معلم این است که به دانش‌آموزان کمک کنند تا یاد بگیرند. یادگیرندگان متفاوت هستند؛ بنابراین آن‌ها به روش‌های متفاوتی یاد می‌گیرند؛ در همین راستا راهبردهای تدریس متنوعی در این پژوهش معرفی شده است که عبارت‌اند از: کار گروهی، روش پروژه، نمایش‌نامه، تدریس به همه گروه‌ها، تدریس مستقل، تدریس یک موضوع به همه پایه‌ها با سطوح مختلف دشواری و توسعه فعالیت‌ها برای گروه‌هایی که در محور تدریس معلم نیستند.</p>	۱۳۹۷	رضایی	بهبود تدریس در کلاس‌های چندپایه
<p>کلاس‌های چندپایه نوعی از کلاس‌ها هستند که در آن دانش‌آموزان در یک کلاس توسط یک معلم آموزش داده می‌شوند و هدف از مدیریت این گونه کلاس‌ها، ایجاد نظم و آرامش و استفاده از کمترین امکانات با کارآمدی بیشتر و در کل ایجاد یک جو مطلوب آموزشی جهت دستیابی به اهداف یادگیری مورد نظر است. در این پژوهش روش سخنرانی، روش پرسش و پاسخ، روش همیاری، روش حل مسئله و روش آزمایشی به عنوان برخی روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه معرفی شده‌اند. همچنین شیوه‌های طریقه محوری (ارائه موضوع‌های ناهمانند)، طریقه گروهی (ارائه موضوع‌های همانند) و محوری-گروهی به عنوان شیوه‌های اداره کلاس‌های چندپایه معرفی شده‌اند. همچنین در این پژوهش برخی از وظایف و نقش‌های معلم آمده است که عبارت‌اند از: معلم به عنوان معلم، معلم به عنوان تسهیلگر، معلم به عنوان رابط اجتماعی یا شخص مرجع، معلم به عنوان مشاور و مددکار اجتماعی، معلم به عنوان برنامه‌ریز، معلم به عنوان کنترل‌کننده کیفیت و معلم به عنوان طراح مواد آموزشی. همچنین این</p>	۱۴۰۰	شاهپوندی و سهرابی	بررسی مشکلات و روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه و چگونگی مدیریت کلاس‌های چندپایه

<p>پژوهش به نکاتی برای بهینه کردن آموزش کلاس‌های چندپایه اشاره شده است که عبارت‌اند از: استفاده از طرح درس مناسب، استفاده از روش‌های مختلف اداره کلاس چندپایه، تقسیم مسئولیت‌ها بین دانش‌آموزان، استفاده از کتاب‌ها و تمرینات خودآموز، کارت‌ها و لوحه‌های آموزشی، تقسیم مناسب زمان بین پایه‌ها، آموزش توسط همسالان (استفاده از معلم‌یار یا خلیفه در یاددهی به دانش‌آموزان)، فراهم ساختن محیط مناسب و فعال برای یادگیری، استفاده از چند تخته سیاه در کلاس درس و سازماندهی دانش‌آموزان برای خودآموزی و ...</p>			
--	--	--	--

هدف پژوهش

بررسی راهبردهای تدریس اثربخش و یادگیری فعال در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران

سوالات پژوهش

۱. راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران کدام‌اند؟
۲. راهبردهای یادگیری فعال تدریس در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران کدام‌اند؟

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به ویژگی و ماهیت مطالعه حاضر، روش مورد استفاده، توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و متن‌کاوی می‌باشد؛ در همین راستا پژوهش ادبیات و سوابق موضوع تحقیق در این مرحله، شناسایی همه مقالات پژوهشی حاصل از جستجوی راهبردهای مدیریت و سازماندهی کلاس‌های چندپایه بود و در مرحله بعد در پایگاه‌های اطلاعاتی بین‌المللی اسکوپوس^۱، وب او ساینس^۲، ساینس دایرکت^۳، الزویر^۴، پروکوئست^۵ و همچنین پایگاه‌های فارسی زبان گنج (اطلاعات علمی ایران)، اس.آی.دی^۶ (پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی)، سیویلیکا^۷ و نورمگز^۸ جستجو شدند. از آنجا که تعداد مقالات جستجو شده بسیار زیاد بود، در ابتدا برای رسیدن به مقالات با کیفیت و مناسب، عناوین مقالات مرور شد و پس از حذف مقالات تکراری و همچنین مقالاتی که عناوین آن‌ها ارتباطی با راهبردهای مدیریت و سازماندهی کلاس‌های چندپایه نداشت، سایر مقالات بررسی و وارد مرحله غربالگری شدند. در این مرحله پس از مطالعه چکیده این مقالات، مقالاتی که با معیارهای ورود تناسب داشت، غربال و برای ورود به مرحله شایستگی و ارزیابی کیفیت تعیین شدند، سپس متن کامل این مقالات دانلود و مورد ارزیابی قرار گرفت. در این مرحله جهت ارزیابی مقالات، ابعاد مورد ارزیابی در هر منبع شامل عنوان و چکیده، مقدمه و بیان مسئله، روش، یافته‌ها و اصول نگارشی بود.

^۱Scopus

^۲Web Of Science

^۳Science Direct

^۴Elsevier

^۵ProQuest

^۶SID

^۷Civilica

^۸Noormags

یافته‌های پژوهش

۷-۱. همان‌طور که پیشتر بیان شد، هر کودک با توانایی، نیاز و ویژگی‌های منحصر به فردی برای یادگیری وارد کلاس می‌شود. این بدین معناست که معلم نیازمند تدوین و اجرای راهبردهای تدریسی است که وی را قادر به پرداختن به نیازها، ظرفیت‌ها، علائق و توانمندی‌های هر یک از کودکان کند. شناخت دانش‌آموزان زمان‌بر است، اما شما به عنوان معلم کلاس درس چندپایه می‌توانید کاری کنید که کلاس درس برای یادگیری دانش‌آموزان منحصر به فرد شود. در این زمینه می‌توان راهبردهای مفید زیر را پیشنهاد داد:

۷-۱-۱. گروه‌بندی راهبردی

برای برخی از فعالیت‌ها، دانش‌آموزان با توانایی‌های مختلف را به چند گروه تقسیم‌بندی کنید. این امر دانش‌آموزان با پیش‌زمینه‌های مختلف را تشویق خواهد کرد تا به یکدیگر در انجام تکالیف کمک کنند. در ضمن می‌توانید اگر تمایل داشتید دانش‌آموزان را بر اساس سن و پایه تحصیلی برای موضوعات درسی تقسیم کنید (موضوعاتی نظیر: خواندن، نوشتن، حساب و علوم).

۷-۱-۲. از محتوای مناسب و انعطاف‌پذیر استفاده نمایید

برای اینکه گروه‌بندی مؤثر بیفتد، می‌بایست مواد و محتوای درسی متنوع و چالش‌برانگیز باشد و از طرفی با نیازهای دانش‌آموزان با سطوح توانایی مختلف تطبیق داشته باشد. بدین منظور کاربرگ‌های متنوعی را برای کار با گروه‌ها در کلاس چندپایه طراحی نمایید. این کاربرگ می‌تواند شامل موارد زیر باشد: کاربرگ انجام فعالیت‌ها با کمک معلم، کاربرگ یادگیری گروهی، کاربرگ فعالیت فردی، کاربرگ یادگیری با کمک همسالان و ...

۷-۱-۳. از یادگیری متناسب با سرعت هر یک از دانش‌آموزان استفاده کنید

در حالی که دانش‌آموزان را تشویق به فعالیت با یکدیگر می‌کنید، به تک تک آن‌ها اجازه دهید متناسب با سرعت خود در طول برنامه درسی به پیش روند؛ این امر به دانش‌آموزان کمک می‌کند به مجموعه‌ای از اهداف درسی مربوط به هر پایه تحصیلی دست یابند.

۷-۱-۴. به دانش‌آموزانی که نیاز به آموزش ویژه دارند، توجه بیشتری نمایید

اطمینان یابید که دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری و ناتوانی ذهنی و ... همانند سایر دانش‌آموزان به اهداف مهم برنامه درسی دست می‌یابند. ممکن است برای آموزش این دسته از کودکان نیازمند کاربرگ‌های فعالیتی جداگانه و توجه فردی بیشتر به هر یک از آن‌ها بر اساس ماهیت و میزان اختلالی که به آن مبتلا هستند باشید (یونسکو، ۱۳۹۸: ۳۷-۳۸).

۷-۲. تدوین راهبردهای تدریس

شما به عنوان معلم کلاس درس چندپایه با توجه به اهداف خاص یک درس می‌توانید از تصمیم‌گیری آزادانه دربارهٔ موارد زیر لذت ببرید:

- کدام مراحل آموزش نیاز به توجه شخصی و مربیگری شما دارد و چه زمان بایست ارتباط نزدیکی با گروه‌ها و پایه‌های مختلف برقرار نمایید؟
  - کدام مرحله از یادگیری، نیازمند خودآموزی و تکلیف شخصی است و چه زمانی دانش‌آموزان باید به صورت گروهی کار کنند؟
  - کدام یک از فعالیت‌ها را می‌توان از طریق تدریس خصوصی همسالان انجام داد؟
  - کدام یک از فعالیت‌ها می‌تواند بدون دخالت شما منجر به کار گروهی در دانش‌آموزان شود؟
- می‌توان از هر یک از این رویکردها را با توجه به موقعیت کلاس استفاده نمود. شما به عنوان معلم می‌توانید هر یک از موارد مطرح شده در سطور بالا را به صورت آزمایشی به کار ببرید تا مناسب‌ترین رویکرد برای دانش‌آموزان را بیابید (یونسکو، ۱۳۹۸: ۵۴).

۷-۳. راهبردهای تدریس در کلاس‌های چندپایه

آموزش در کلاس‌های چندپایه به عنوان مجموعه‌ای از شیوه‌های آموزشی مبتنی بر یکپارچه‌سازی برنامه‌دستی به جای یک برنامه‌دستی برای هر یک از پایه‌ها می‌باشد. دیدگاه سازنده‌گرا در یادگیری و آموزش بر یادگیری مستقل، فراشناخت، یادگیری فعال و یادگیری از کارشناسان تاکید دارد (کارآموزی شناختی). در کلاس‌های چندپایه هفت عنصر اساسی برای تدریس قابل ذکر است:

۱) نقش معلم به عنوان تسهیلگر

۲) یادگیری متمایز و فردی

۳) یادگیری تعاونی

۴) گروه‌بندی انعطاف‌پذیر و چند سنی، که در آن دانش‌آموزان بزرگ‌تر ممکن است نقش معلمان جوان‌تر را بازی کنند!

۵) موضوعات مشترک یادگیری برای سطوح مختلف

۶) وظایف یادگیری (باز، مبتنی بر حل مسأله و ...)

۷) ارزیابی شکل‌گیرنده (اسمیت و آنجلی، ۲۰۱۵).

۴-۷. فضلی (۱۳۸۹) در مقاله خود تحت عنوان «مدیریت مؤثر یادگیری در کلاس‌های چندپایه؛ راهبردهایی برای تدریس در کلاس چندپایه» اذعان می‌کند که برای معلمان کلاس‌های چندپایه، همچون سایر معلمان، بهترین روش تدریس وجود ندارد. معلم با توجه به شرایط کلاس، جامعه محلی، ویژگی‌های دانش‌آموزان، ترکیب پایه‌ها و علاقه‌ها و توانایی‌های شخصی خود، می‌تواند یکی از رویکردهای زیر یا ترکیبی از آن‌ها را به کار برد:

۱-۴-۷. رویکرد معلم‌محور

در رویکرد معلم‌محور، معلم مرکز همه فعالیت‌های کلاسی است. او می‌گوید، تصمیم می‌گیرد، گروه‌بندی می‌کند، به دانش‌آموزان یک یا چندپایه فرصت می‌دهد با هم فکر کنند و یا خودش به جای همه فکر می‌کند. او بنا به تشخیص خود تصمیم می‌گیرد بخشی از درس را با استفاده از روش سخنرانی یا پرسش و پاسخ ارائه کند. در این رویکرد، معلم، دانایی است که دانسته‌هایش را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

۲-۴-۷. رویکرد دانش‌آموز‌محور

در رویکرد دانش‌آموز‌محور، دانش‌آموزان مرکز تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های کلاسی هستند. علاقه‌ها و سلیقه‌ها، سبک‌های ترجیحی آن‌ها در یادگیری و نحوه فعالیت و درگیری آن‌ها، عامل انتخاب روش‌های تدریس توسط معلم است. یکی از روش‌های دانش‌آموز‌محور، بحث گروهی است که در آن دانش‌آموزان فعالانه برای یادگیری می‌کوشند. کار اصلی معلم در روش بحث گروهی، پیگیری بحث و پیشگیری از انحراف از مسیر اصلی است. طرح سوالات و اگرچه طیف وسیعی از پاسخ‌ها را در بر دارد، از ابزارهای مناسب جلب توجه دانش‌آموزان محسوب می‌شود.

روش یورش فکری نیز از روش‌های دانش‌آموز‌محور است. آموزش دادن با این روش، توانایی حل مسئله را به نحو خلاقانه‌ای بالا می‌برد، میزان ارتباط بین راه‌حل‌ها و ایده‌ها را افزایش می‌دهد، مشارکت را بیشتر می‌کند، انتقاد و ایرادگیری‌ها را کاهش می‌دهد، بر حمایت اجتماعی می‌افزاید و توانایی افراد را برای انتقال اطلاعات و نیز حل مسئله، بهبود می‌بخشد.

۳-۴-۷. رویکرد فعالیت‌محور

طراحی و اجرای فعالیت‌های آموزشی منظم، جذاب و تعجب‌برانگیز، به تدریس مؤثر در کلاس‌های چندپایه یاری می‌رساند. روبه‌رو شدن دانش‌آموزان با مسائل و چالش‌های ذهنی، کلاس را از روزمرگی و یک‌نواختی کسل‌کننده نجات می‌دهد. لازمه جرئت‌ورزی در کلاس‌های چندپایه، ایجاد محیط امن روانی است. روبه‌رو شدن با ابهام و مسئله در گروه احساس امنیت است. معلمان کلاس‌های چندپایه باید به جو فضای روانی کلاس توجه کنند تا دانش‌آموزان بتوانند با هم و از هم یاد بگیرند و از یادگیری لذت ببرند. با ترکیب اهداف و موضوعات در پایه‌های متفاوت، می‌توان به طراحی فعالیت‌های آموزشی پرداخت و با روش کار گروهی، دانش‌آموزان را در حل مسائل و موضوعات جذاب درگیر کرد. تدریس به شیوه کاوشگری و آزمایشی، از جمله روش‌های تدریس فعالیت‌محور است

که طی آن می‌توان دانش‌آموزان را با مسئله‌ای روبرو ساخت، راهبردهای تفکر را به آن‌ها آموخت، ساماندهی، تحلیل و ترکیب داده‌ها را در عمل آموزش داد و به آن‌ها کمک کرد تا یاد بگیرند چگونه آموخته‌های خود را به کار گیرند.

۴-۴-۷. رویکرد خودراهبری

یادگیری دانش‌آموزان به ویژه در دوره ابتدایی، مستلزم توجه به مشاهده، یادسپاری، درک و فهم، مسئولیت‌پذیری برای یادگیری و داشتن هدف برای یاد گرفتن است. بدون مشارکت فعال یادگیرندگان، هیچ یک از موارد فوق اتفاق نمی‌افتد. معلم کلاس‌های چندپایه باید متوجه توانایی طبیعی دانش‌آموزان برای شناخت و کنجکاوی باشد و بر پایه این ویژگی، دانش‌آموزان، فعالیت‌های یادگیری مناسبی را طراحی کند، که بستری خودراهبردی، خودآموختن و خودارزیابی را فراهم سازد.

کلاس‌های چندپایه، محیط طبیعی مشارکتی است که اگر معلم به عنوان فرصت به آن نگاه کند، می‌تواند بستر مناسبی را فراهم سازند تا دانش‌آموزان در تعاملات خود علاوه بر اینکه به دیگران یاری می‌رسانند، به خودشان نیز کمک کنند و بهتر یاد بگیرند. همچنین، درک و فهم خود را واری می‌کنند، خطاهایشان را در زمان مناسب اصلاح کنند، بخواهند که یاد بگیرند و اهداف یادگیری روشنی برای خود داشته باشند.

۴-۴-۵. رویکرد یادگیری از همسالان

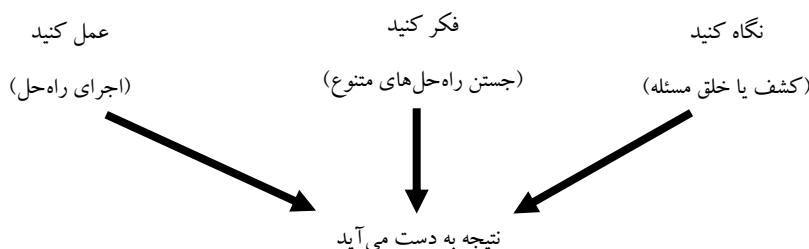
انتظار همیاری و مشارکت دانش‌آموزان در انجام تکالیف و فعالیت‌های کلاسی، احساس مسئولیت در برابر یادگیری و تنظیم ارتباطات مؤثر بین معلم و دانش‌آموزان، و دانش‌آموزان هر پایه با یکدیگر و دانش‌آموزان هر پایه با معلم، از نکات اساسی موفقیت معلم در کلاس‌های چندپایه است. حضور دانش‌آموزان ناهمگن از نظر سنی، جنسی، میزان سود، اطلاعات و پایه تحصیلی، فرصتی است که باید در کلاس‌های چندپایه مغتنم شمرده شود. یادگیری مشارکتی، کارآموزی شناختی، تدریس خصوصی و داربست زدن، از جمله بی‌شمار روش‌هایی است که برای زمینه‌سازی یادگیری دانش‌آموزان از یکدیگر، می‌توان به کار برد.

۴-۴-۶. ایستگاه‌های یادگیری

با توجه به تعداد دانش‌آموزان، توان مدیریتی معلم و میزان امکانات و آمادگی دانش‌آموزان می‌توان ایستگاه‌های یادگیری متعددی را در کلاس درس ایجاد کرد. برای این کار لازم است قسمت‌هایی از کلاس یا فضای خارج از کلاس را برای یادگیری علوم، ریاضی، زبان‌آموزی، فعالیت‌های هنری و آزمایش اختصاص داد. پیشنهاد می‌شود معلمان مبتدی با دو ایستگاه کار خود را آغاز کنند. بدین منظور گوشه‌ای از کلاس را برای انجام تمرین‌های ریاضی و حل مسائل با استفاده از امکانات و وسایل ساده، گوشه‌ای دیگر را برای خواندن منابع اختصاص دهند. از دانش‌آموزان بزرگ‌تر می‌توان برای هدایت روند یادگیری و استفاده درست از وسایل کمک گرفت. به دانش‌آموزان فرصت دهید در یکی از ایستگاه‌های مورد علاقه خود به یادگیری بپردازند. به تدریج می‌توانید بر تعداد ایستگاه‌ها بیفزایید.

۴-۴-۷. کار پروژه‌ای

کار پروژه‌ای، یعنی استفاده از روش‌های علمی برای تحلیل و تبیین موضوعی خاص. متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند حل مسئله، تفکر و پرورش خلاقیت، رسالت اصلی نظام‌های تربیتی در جهان است. پرسش‌گری و روبه‌رو شدن با ابهام و چالش‌های ذهنی، جزو جدایی‌ناپذیر فطرت انسان است. خداوند انسان را پرسش‌گر و علت‌جو آفریده است. کلاس‌های چندپایه به ویژه در ساعاتی از روز که دانش‌آموزان به فعالیت‌های گروهی خارج از کلاس ترغیب می‌شوند، فرصت مناسبی برای انجام کارهای پروژه‌ای است. معلم در کلاس چندپایه می‌تواند به دانش‌آموزان فرصت دهد در گروه‌های کوچک ۲ تا ۴ نفره کار پروژه‌ای انجام دهند، با روش‌های علمی آشنا شوند، مسائل را بیابند، فرضیه‌سازی کنند، بیازمایند و رد و تایید کنند و بر اساس یافته‌ها، مجدداً مسئله‌یابی کنند. نمودار شماره ۱، قاعده‌ای ساده برای کار پروژه‌ای در مدرسه است:

نمودار شماره ۱: مدل کار پروژه‌ای (فضلی، ۱۳۸۹)

۷-۵. یونسکو (۱۳۹۸) به شش راهبرد تدریس در کلاس‌های چندپایه اشاره نموده است. این راهبردها عبارت‌اند از:

۱-۵-۷. تدریس به همه گروه‌ها با یکدیگر

شما می‌توانید درباره اینکه چه درس و موضوعی برای آموزش به تمامی دانش‌آموزان کلاس درس چندپایه مناسب است، تصمیم‌گیری کنید. در این نوع از آموزش برای انتقال مطالب به دانش‌آموزان، محتوا، روش تدریس و یادگیری یکسان است و انتظار بر این است که جدای از پایه‌های تحصیلی نتایج یادگیری نیز یکسان باشد، اما از آنجایی که شما معلم کلاس درس چندپایه هستید، می‌توانید از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر بخواهید با دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم کار کنند تا حس یکپارچگی و وحدت در کلاس حفظ شود.

۲-۵-۷. تدریس به یک پایه در حالی که پایه‌های دیگر مستقلانه در حال فعالیت هستند

تأمل درباره اختصاص زمان به هر یک از پایه‌های تحصیلی موضوعی بسیار مهم است. در کلاس‌های درس چندپایه، مدتی کوتاه بعد از آموزش کودکان توسط معلم، می‌توان از دانش‌آموزان قوی‌تر خواست به دانش‌آموزان دیگر تدریس خصوصی کنند. معلم می‌تواند در حالی که مشغول تدریس به یک پایه خاص در کلاس است از دانش‌آموزان پایه‌های دیگر بخواهد مستقلانه و فردی به خواندن کتاب‌های خود مشغول شوند.

فعالیت‌هایی که توسط معلم انجام می‌شود را می‌توان به صورت چرخشی و با توجه به نیازهای پایه‌های مختلف هدایت نمود. برای حفظ پیوستگی یادگیری باید بخاطر داشت که دانش‌آموزان در ابتدا و انتهای هر جلسه چرا و چه کارهایی انجام داده‌اند.

۳-۵-۷. تدریس یک موضوع به تمامی پایه‌ها با سطوح سختی متفاوت

این راهبرد به شما اجازه می‌دهد تا دانش‌آموزان از پایه‌ها، سنین و توانایی‌هایی گوناگون را در یک گروه قرار داده و برنامه درسی مشابهی را در زمان مشابه به آن‌ها آموزش دهید. برای اجرایی نمودن این راهبرد، ابتدا بایست بر عناصر مشترک تمرکز کرد، سپس با تمرین‌ها و فعالیت‌های گوناگون و متنوع آن را دنبال نمود.

دانش‌آموزان مدتی اندک، بعد از توضیح و تمرین مضامین در ابتدای درس، می‌توانند شروع به تفکر و استفاده از مفاهیم و مهارت‌هایی که مورد نیازشان خواهد بود، بکنند. شما نیز می‌توانید از دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر و توانمندتر، پرسش‌های مستقیم بیشتری بپرسید، اما از دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر سؤالاتی پرسید که بیشتر جنبه حمایتی داشته باشد. بدین طریق دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به سطح و توانایی خود در درس‌های هر جلسه مشارکت داشته باشند.

۴-۵-۷. تدوین فعالیت برای گروه‌هایی که به آن‌ها تدریس نمی‌شود

برخی اوقات می‌توان دانش‌آموزان پایه‌های بالا را برای بررسی و جمع‌آوری خودجوش اطلاعات آزاد گذاشت. این امر به شما اجازه می‌دهد زمان بیشتری برای کار با دانش‌آموزانی که نیاز به کمک بیشتری دارند، اختصاص دهید. ممکن است معلم برای دانش‌آموزانی که به آن‌ها تدریس نمی‌شود و آزاد هستند، نتایج یادگیری گوناگونی در نظر گرفته شود.

۵-۵-۷. تدوین استراتژی‌های تدریس مبتنی بر گروه، پایه تحصیلی و همسالان

تدریس خصوصی توسط همسالان و در قالب گروه‌های دو نفره از جمله ورش‌هایی است که به صورت گسترده در کلاس‌های درس چندپایه مورد استفاده قرار گرفته است. این روش باعث تقویت دانش‌آموزان ضعیف‌تر توسط دانش‌آموزان قوی‌تر می‌شود. تدریس خصوصی توسط همسالان ابتدا با سوال کلی درباره فهم

دانش آموزان ضعیف‌تر دربارهٔ یک موضوع شروع می‌شود، سپس به صورت تدریجی سوالات پیچیده‌تر در این زمینه مطرح می‌گردد. این روش تدریس راهبردی در مدارس چندپایه برای آموزش دانش آموزان و کمک به آن‌ها از طریق داربست‌زنی می‌باشد. استفاده از این راهبرد برای کمک به طیفی از دانش آموزان از جمله: کودکان مبتلا به ناتوانی‌های یادگیری و نیازهای ویژه، کودکان اقلیت‌های قومی و زبانی و کودکانی که دورهٔ پیش‌دبستانی را طی نکرده‌اند، بسیار مفید است. تدریس خصوصی توسط همسالان برای تقویت مفاهیمی که معلم در ابتدای هر جلسه درس با جلسات پیشین ارائه داده است نیز مفید می‌باشد. برای مثال می‌توان از این راهبرد در قالب بازی استفاده نمود؛ بدین طریق که دانش آموزان را به گروه‌های ۲ نفره تقسیم نمود و چند گروه، یک تیم را تشکیل دهند. در هر یک از گروه‌ها یک دانش آموز، نقش مربی و دیگری نقش فراگیر را ایفا کند. شخصی که نقش مربی را بر عهده دارد، بایست مجموعه‌ای از سوالات را از فراگیر بپرسد و برای هر جواب صحیح، یک امتیاز به فراگیر بدهد. در نهایت امتیاز گروه‌ها روی هم جمع گردد تا امتیاز کلی تیم مشخص شود. تیمی که بیشترین امتیاز را کسب کند، برنده خواهد بود. این روش باعث رقابت بین تیم‌های مختلف کلاس می‌شود؛ در حالی که رقابتی بین گروه‌های ۲ نفره وجود نخواهد داشت. برای اطمینان یافتن از این موضوع که تمامی دانش آموزان شانس برنده شدن را کسب کنند، به صورت هفتگی اعضای گروه‌ها و تیم‌ها را عوض کنید.

۶-۵-۷. یادگیری از طریق تجارب روزمره

مرتبط کردن موضوع تدریس به زندگی روزمره، سنت‌ها و فرهنگ دانش آموزان به آن‌ها کمک می‌کند تا مطالب را واضح‌تر و با سرعت بیشتری درک کنند. علاوه بر این ممکن است معلم برای ارتقا و بهبود برنامهٔ درسی آن را به فعالیت‌ها و ابزارهای یادگیری محلی گره بزند. برای مثال مفهوم معاملات پولی در درس حساب را می‌توان با ارائهٔ مقدمه‌ای کلی برای دانش آموزان تمامی پایه‌ها آغاز کرد. فرایند معامله را می‌توان با توضیح واحد خرید سکه، پول کاغذی و ... توضیح داد. برای انجام این کار شما می‌توانید وسایلی را که به صورت محلی خرید و فروش می‌شود، به کلاس درس آورده و با ارائهٔ قیمت هر یک از این وسایل از دانش آموزان بخواهید حساب کنند که با چه ترکیبی از سکه و پول کاغذی می‌توان هر یک از وسایل را خرید. این فعالیت را می‌توان از طریق بازی و ایفای نقش بدین صورت که برخی از دانش آموزان نقش سکه و برخی دیگر نقش پول کاغذی را برای تخمین قیمت‌ها ایفا کنند نیز گسترش داد. استفاده از تجارب روزمره دانش آموزان از طریق فعالیت‌های مختلف و با توجه به توانمندی هر یک از دانش آموزان، روش مفید برای کلاس‌های درس چندپایه می‌باشد. برخی دیگر از مواردی که برای برقراری ارتباط بین کلاس درس و تجارب روزمره می‌توان از آن‌ها بهره جست عبارت‌اند از: فرهنگ و رسوم محلی، جشنواره‌های محلی، موسیقی و لباس‌های سنتی و غذاهای محلی (یونسکو، ۱۳۹۸: ۵۵-۶۳).

۶-۷. کلاس‌های چندپایه شامل ناهمگونی بیشتری نسبت به تک‌پایه می‌باشند که معلم می‌بایست در هنگام برنامه‌ریزی درس‌ها، این ناهمگونی را در نظر بگیرند. واضح است که یک معلم در کلاس چندپایه با انجام وظایف برنامه‌ریزی اضافی در مقایسه با کلاس تک‌پایه، به چالش کشیده می‌شود. اسمیت و آنجلی (۲۰۱۵) نیز برای تدریس ثمربخش در کلاس‌های چندپایه، شش راهبرد را بر شمرده‌اند که عبارت‌اند از:

۱-۶-۷. وظایف برای موضوعات مشترک^{۱۸}

وظایف یادگیری در کلاس چندپایه باید به گونه‌ای انتخاب شوند که دانش آموزان سنین متفاوت بتوانند در فعالیت‌های آن که نیازمند توانایی‌هایی متفاوت در یک موضوع مشابه است، شرکت کنند (بروم، ۲۰۰۹). یک دانش آموز توانا در یک کلاس می‌تواند الگوی حمایتی انجام یک مهارت برای یک دانش آموز کم‌توان ارائه کند. این چیزی است که در دیدگاه ویگوتسکی^{۱۹} و همچنین داربست‌سازی^{۲۰} ابرونر اتفاق می‌افتد. در سال ۱۹۶۰ جروم برونر ایدهٔ برنامهٔ درسی ماریچی^{۲۱} را که در آن یک موضوع، شیء یا تم در طول دوره یا در کلاس چندپایه، تکرار می‌شود، توصیف نمود. در این نوع برنامه، معلم می‌تواند به دامنه و دنباله‌ای از موضوعات برای همهٔ پایه‌ها توجه کند. شباهت‌ها و موضوعاتی که نیاز به دانش پیوسته دارند، کشف می‌شود و وظایف متمایز برای دانش آموزان تعریف می‌گردد.

^{۱۸}Tasks for common topics

^{۱۹}Broome

^{۲۰}Vygotsky

^{۲۱}Scaffolding

^{۲۲}Bruner

^{۲۳}Spiral Curriculum

اغلب این وظایف باز هستند و تمام دانش آموزان باید درگیر فعالیت باشند. معلم تم یا موضوعی مانند «حیوانات در جنگل» را برای یک مدت معین انتخاب می کند. سپس، اهداف در موضوعات مختلف یا محتواهای متفاوت، انتخاب می شوند و با تم موضوعی مرکزی، هماهنگ می شوند.

۲-۶-۲. آموزش متمایز و فردی^{۲۴}

استانداردهای مورد انتظار در برنامه درسی به وضوح تعریف شده است؛ بنابراین محتوای موضوعی که در پایان دوره باید به آن دست یافت، به خوبی شناخته شده است. با این حال زمان رسیدن به این اهدافی که اتخاذ می شوند، برای دانش آموزان متفاوت است. در کلاس های چندپایه نمی توان این تنوع کودکان را نادیده گرفت؛ بنابراین باید کودکان به تجربیات متنوعی دسترسی داشته باشند که باعث تفاوت در میزان یادگیری و سبک های آن ها می شود (استون؛ ۱۹۹۶). کودکان می توانند در مراکز موضوعات مختلفی کار کنند. ممکن است یک مرکز خواندن وجود داشته باشد که در آن کودکان به خواندن یا گوش دادن به داستان ها را انجام می دهند یا مرکز ریاضی، یا جایی که بتوانند با آینه کار کنند و بازتاب های محوری را ببینند. این مراکز می توانند با واحد موضوعی فعلی دانش آموزان تلفیق گردد. برخی از معلمان از برنامه ریزی بالا و پایین استفاده می کنند. در برنامه ریزی بالا، معلم از اهداف برای دانش آموزان بزرگ تر استفاده می کند و با وظایف متمایز گسترش می دهد. در برنامه ریزی پایین، به طور برعکس، یعنی از دانش آموزان کوچک تر شروع می شود (بری و لیتل، ۲۰۰۷).

۲-۶-۳. کار گروه انعطاف پذیر^{۲۵}

عنصر عمومی تدریس در کلاس چندپایه، بر اساس نظر بسیاری از نویسندگان، کار گروهی و یادگیری همتایان است. هافمن (۲۰۰۲) نوشته است که اغلب معلمان چندپایه گروه های یادگیری همتایان را برنامه ریزی می کنند. این گروه ها معلم هستند یا دانش آموز. شایع ترین این گروه بندی ها، بر اساس علایق مشترک، گروه های کار مشترک و گروه های دو نفری هستند (گیلیس و بویل، ۲۰۰۶).

۲-۶-۴. کلاس های همکاری اجتماعی^{۲۶}

برنامه ریزی یادگیری همکاری، نیازمند صلاحیت های اجتماعی است. بخش مربوط مربوط وظایف یادگیری و فعالیت های باز، اجازه می دهد که بحث های پربار در مورد چگونگی حرکت رو به جلو در وظایف و نحوه تقسیم به طور کامل، ایجاد گردد. کودکان در فعالیت های مشترک، صلاحیت های خود را برای یادگیری خود مراقبتی، افزایش می دهند (گرو و وایت برید، ۲۰۱۳). برای تسهیل در پیشرفت، معلمان باید دستور کار در کارهای گروهی را با کیفیت بالا آموزش دهند. مزیت گروه بندی بر اساس گروه های متفاوت سنی این است که کودکان کوچک تر رفتار اجتماعی مناسب را از بچه های بزرگ تر که قبلاً با این روش آشنا شده اند، یاد می گیرند. کودکان جوان تر با رعایت رفتار می کنند و سپس مدل های اجتماعی خود را تقلید می نمایند. قبل و حین کار گروهی، دانش آموزان و معلم در مورد مهارت های اجتماعی مورد نیاز برای دستیابی به اهداف یادگیری صحبت می کنند. همچنین دانش آموزان نیاز دارند که یاد بگیرند چگونه می توانند برای شرایط همکاری، مفید باشند.

۲-۶-۵. نقش معلمان^{۲۷}

همانطور که کار دانش آموزان اغلب خودهدایت شده یا خودتنظیم شده است و وظایف به صورت همکاری انجام می شود، نقش معلم از آموزش مستقیم روش ها، مفاهیم و مهارت ها به منظور استفاده بیشتر از زمان به نقش حمایت از فرایندهای یادگیری فردی دانش آموزان تغییر پیدا کرده است؛ البته زمانی که نیاز به آموزش مستقیم می باشد کار با تک تک دانش آموزان با گروه کوچک عاقلانه است. برای درک سبک های یادگیری دانش آموزان و شخصیت های منحصر به فرد، معلمان

---

^{۲۴}Differentiated and individualized instruction

^{۲۵}Stone

^{۲۶}Berry & Little

^{۲۷}Flexible Group Work

^{۲۸}Hoffman

^{۲۹}Gillies & Boyle

^{۳۰}Social Collaborative classroom

^{۳۱}Grau & Whitebread

^{۳۲}The Teacher's role

به مشاهده همکاری دانش آموزان در انجام وظایف نیازمند است. در شرایط مشارکتی، معلم از نزدیک بر تعاملات دانش آموزان نظارت می کند تا اطمینان یابد که تعاملات نه تنها در حالت طبیعی مثبت هستند، بلکه یک دانش آموز همیشه نقش معلم را بازی نکند. برای حمایت از تعامل مثبت، معلم نحوه همکاری با یکدیگر را به طور مستقیم، قبل و در طول دوره ارائه می کند (هافمن، ۲۰۰۲).

۶-۷. نظارت و ارزیابی

هارگریوس^۳ (۲۰۰۱) پیشنهاد می دهد که معلم برنامه ریزی چندپایه خود را برای ارزیابی تکوینی یا ارزیابی آموزش برای یادگیری به کار گیرند؛ زیرا آنها معلم را در تشخیص تفاوت های فردی در یادگیری تشویق می کند. ارزیابی تکوینی زمانی که به معلم و یادگیرنده در تشخیص مشکلات یادگیری کمک می کند، ارزشمند است. با توجه به این که تدریس در کلاس چندپایه بیشتر فردی شده است، معلم اغلب دریافته اند که شیوه ارزیابی خود را بر اساس عملکرد فرد دانش آموز انعطاف پذیر کنند، به جای اینکه با سایر دانش آموزان مقایسه نمایند. پوشه کار و گزارش نویسی برای مستندسازی و توصیف پیشرفت کودک مفید هستند. ارزیابی نیز باید به معلم کمک کند تا سطح یادگیری دانش آموز و جایی را که قرار است به آن دست یابد، مشخص کند. برای یادگیری چگونگی تنظیم یادگیری خود (فرانشاخت)، کودکان به خود ارزیابی و بازخورد به موفقیت ها و مشکلات یادگیری می پردازند. معلم می تواند از فرهنگ ارائه بازخورد از جانب دانش آموزان به معلم و یا بین دانش آموزان کمک بگیرد. آموزش ویژه معلم و دانش آموزان در ارائه بازخورد در امر یادگیری بسیار مفید خواهد بود.

۷-۷. نکات کلیدی برای تدریس در کلاس های چندپایه

۱-۷-۷. انعطاف پذیری در به کارگیری روش های تدریس

معلم در کلاس چندپایه باید بر محتوا و اهداف کتاب های درسی پایه هایی که تدریس می کند، تسلط داشته باشد و بتواند در موقعیت های متفاوت و با توجه به ارتباط طولی و عرضی محتوای کتاب های درسی از روش های تدریس مناسب استفاده کند. در عین حال باید بتواند بر اساس شرایط تصمیم بگیرد و راهبردهای گوناگونی را به کار ببندد؛ به عبارت دیگر، لازم است به طراحی آموزشی و تهیه طرح درس منعطف باشد و با توجه به شرایط کلاس تغییراتی در برنامه و روش تدریس خود ایجاد کند و از امکانات محیطی حداکثر استفاده را ببرد.

۲-۷-۷. زمینه سازی برای پیشرفت مداوم کلیه یادگیرندگان

یکی از فرصت های طلایی در کلاس های چندپایه، شناخت عمیق و واقعی دانش آموزان و توانایی ها و محدودیت های آنهاست. معلم این کلاس ها باید با استفاده از شناختی که در سطح تعامل بیشتر و همراهی چندساله با دانش آموزان بدست می آورند و با توجه به تفاوت های فردی و سبک های یادگیری بتواند بستر لازم برای پیشرفت خودارزیابی را فراهم کنند.

۳-۷-۷. ایجاد ارتباط بین مدرسه و جامعه محلی (کاربرد آموخته ها در زندگی واقعی)

با توجه به این که کلاس های چندپایه عموماً در روستای کوچک و کم جمعیت تشکیل می شود، می توان بین مدرسه و جامعه محلی ارتباط ایجاد کرد و ضمن استفاده از پتانسیل موجود در جامعه محلی، دانش آموزان را ترغیب کرد که از دانسته های خود برای کاهش مسائل اجتماعی استفاده کنند.

۴-۷-۷. پرورش مهارت های پایه از جمله گوش دادن، سخن گفتن، مشاهده خودراهبری و ...

معلم در کلاس های چندپایه ناچارند بخشی از نمونه تدریس را در اختیار دانش آموزان قرار دهند تا به تنهایی یا با هم کلاسان خود یاد بگیرند. این امر چنانچه درست مدیریت شود، می تواند به بهبود مهارت های شناختی دانش آموزان یاری رساند و مهارت هایی حساسی را در آنها تقویت کند. زمان های خود آموخت، نباید بدون هدف و برنامه باشد، بلکه لازم است فعالیت های آموزشی جذاب و هدفمند طراحی شود و در اختیار دانش آموزان قرار گیرند تا ضمن توجه به اهداف دانشی، اهداف مهارتی و پرورش نگرش ها نیز محقق شود.

۵-۷-۷. استفاده از نیروی دانش آموزان بزرگ‌تر

با توجه به وضعیت خاص آموزش چندپایه‌ای می‌توان از خود دانش‌آموزان برای یادگیری خودشان استفاده نمود که عملاً در بسیاری از کلاس‌ها به فراموشی سپرده شده‌است.

یافته‌های جدید علمی نشان می‌دهد دانش‌آموزان از همسالان خود بهتر می‌آموزند. استفاده از این راه از چند جهت قابل تأمل است؛ کودکان از هم بهتر می‌آموزند، وقتی به هم‌سالان خود یاد می‌دهند، به یادگیری در حد تسلط می‌رسند و آن‌هایی که یاد می‌دهند، خود نیز یاد می‌گیرند.

یادگیری، فرایندی اجتماعی است و با تعاملات اجتماعی، عمق یادگیری افزایش می‌یابد. با توجه به شرایط کلاس‌های چندپایه می‌توان از این راهکار استفاده کرد و دانش‌آموزان را به گونه‌ای هدایت کرد که با هم و از هم یاد بگیرند و هم‌زمان با خودآموختی، دگرآموختی هم تجربه شود.

۶-۷-۷. استفاده از انواع گروه‌بندی هدفمند بر اساس توانمندی (قوی، ضعیف، متوسط) تصادفی، پایه‌ای و دلخواه

طراحی آموزشی با تأکید بر استفاده از فعالیت‌های مشارکتی و فعال می‌تواند کیفیت آموزش را ارتقا بخشد. پیش‌بینی گروه‌بندی دانش‌آموزان برای زمان آموزش (محور) خودآموخت و دیگرآموخت، در تحقق اهداف آموزشی اثرگذار است. معلم می‌تواند با توجه به هدف انجام کار گروهی، از یکی از روش‌های گروه‌بندی استفاده کنند. در گروه‌بندی هدفمند، معلم اعضای گروه را بر اساس نیازهای گروه و ... تعیین و اعلام می‌کند. در گروه‌بندی تصادفی اعضای گروه بدون برنامه قبلی با استفاده از اعداد، اسامی گل‌ها، ماه تولد و ... تعیین می‌شوند. در این نوع گروه‌بندی افراد برای هم‌گروه شدن با سایرین شانس و فرصت برابر دارند. گروه‌بندی پایه‌ای در کلاس چندپایه، به معنای قرار گرفتن دانش‌آموزان هم‌پایه در یک گروه است. گاهی برای اهداف خاص آموزشی لازم است دانش‌آموزان یک‌پایه با هم بیندیشند و یاد بگیرند. گروه‌بندی دلخواه یعنی گاهی به دانش‌آموزان فرصت داده شود که اعضای گروه خود را انتخاب کنند. این امر به احساس امنیت و تعلق آن‌ها می‌افزاید (فضلی، ۱۳۸۹).

پیشنهادات

- در زیر به راهکارهایی اشاره می‌شود که ممکن است به تدریس اثربخش، کارا و فعال در کلاس‌های درس چندپایه منجر شوند:
- قرار دادن دانش‌آموزان در مرکز همه فعالیت‌ها و کمک به پیشرفت آن‌ها از طریق مراحل رشد و توجه به صورت یادگیری از طریق تقسیم کودکان به گروه‌های مختلف و بر اساس توانمندی و سن آن‌ها.
- فراهم نمودن فرصت یادگیری از طریق فعالیت‌های متناسب با سن دانش‌آموزان و اطمینان یافتن از این که تمامی آن‌ها در فرایند یادگیری درگیر هستند.
- دانش‌آموزان را تشویق کنید تا به صورت گروهی از طریق پرسش کاوش و ذکاوت به فراگیری چیزهای جدید بپردازند. یادگیری از طریق بازدید و انجام دادن نیز مفید است.
- استفاده از روش‌های انعطاف‌پذیر؛ نظیر یادگیری مشارکتی، تدریس خصوصی توسط همسالان، آموزش‌های هدایتی توسط معلم خودآموزی موجب بهبود یادگیری فعال می‌شود.

- محیط کلاسی را به گونه‌ای تنظیم نماید که جو آموزشی را فعالیت گروهی، تبادل اطلاعات، فرصت‌های یادگیری فردی و جمعی و یادگیری از طریق کتابخانه پوشش دهد.
- برای روش تدریس، فعالیت کلاسی، موضوعات آموزشی و ... برنامه‌ریزی هفتگی، ماهانه و سالانه همراه با جزئیات داشته باشید.
- چک لیستی برای تعیین این موضوع که دانش‌آموزان زمان خود را در مدرسه چگونه سپری می‌کنند و زمان‌های تلف شده در کجا رخ می‌دهد، تدوین نمایید.
- ارزشیابی از یادگیری به صورت ارزشیابی شایستگی محور صورت گیرد (یونسکو، ۱۳۹۸).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهشگران مطالعه حاضر بر آن بوده‌اند تا با بررسی راهبردهای تدریس اثربخش در کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی و با به کارگیری این راهبردها، علاوه بر رفع مشکلات موجود، به فعال کردن فرایند یاددهی-یادگیری بپردازند.

هر کودکی با توانایی، نیاز و ویژگی‌های منحصر به فردی برای یادگیری وارد کلاس می‌شود. این بدین معناست که معلم نیازمند تدوین و اجرای راهبردهای تدریسی است که وی را قادر به پرداختن به نیازها، ظرفیت‌ها، علائق و توانمندی‌های هر یک از کودکان کند. شناخت دانش‌آموزان زمان بر است، اما یک معلم کلاس درس چندپایه می‌تواند کاری کند که کلاس درس برای یادگیری دانش‌آموزان منحصر به فرد شود؛ در این راستا چند راهبرد موثر وجود دارد که عبارت‌اند از: گروه‌بندی راهبردی، از محتوای مناسب و انعطاف پذیر استفاده نمایید، از یادگیری متناسب با سرعت هر یک از دانش‌آموزان استفاده کنید و به دانش‌آموزانی که نیاز به آموزش ویژه دارند، توجه بیشتری نمایید.

آموزش در کلاس‌های چندپایه به عنوان مجموعه‌ای از شیوه‌های آموزشی مبتنی بر یکپارچه‌سازی برنامه درسی به جای یک برنامه درسی برای هر یک از پایه‌ها می‌باشد. دیدگاه سازنده گرا در یادگیری و آموزش بر یادگیری مستقل، فراشناخت، یادگیری فعال و یادگیری از کارشناسان تاکید دارد (کارآموزی شناختی). در کلاس‌های چندپایه هفت عنصر اساسی برای تدریس قابل ذکر است: نقش معلم به عنوان تسهیلگر، یادگیری متمایز و فردی، یادگیری تعاونی، گروه‌بندی انعطاف پذیر و چند سنی، که در آن دانش‌آموزان بزرگ‌تر ممکن است نقش معلمان جوان‌تر را بازی کنند؛ موضوعات مشترک یادگیری برای سطوح مختلف، وظایف یادگیری (باز، مبتنی بر حل مسأله و ...) و ارزیابی شکل گیرنده.

برای معلمان کلاس‌های چندپایه، همچون سایر معلمان، بهترین روش تدریس وجود ندارد. معلم با توجه به شرایط کلاس، جامعه محلی، ویژگی‌های دانش‌آموزان، ترکیب پایه‌ها و علاقه‌ها و توانایی‌های شخصی خود، می‌تواند یکی از این رویکردها یا ترکیبی از آنها را به کار برد: رویکرد معلم محور، رویکرد دانش‌آموز محور، رویکرد فعالیت محور، رویکرد خودراهبری، رویکرد یادگیری از همسالان، ایستگاه‌های یادگیری و کار پروژه‌ای.

یونسکو (۱۳۹۸) به شش راهبرد تدریس در کلاس‌های چندپایه اشاره نموده است. این راهبردها عبارت‌اند از: تدریس به همه گروه‌ها با یکدیگر، تدریس به یک پایه در حالی که پایه‌های دیگر مستقلاً در حال فعالیت هستند، تدریس یک موضوع به تمامی پایه‌ها با سطوح سختی متفاوت، تدوین فعالیت برای گروه‌هایی که به آن‌ها تدریس نمی‌شود، تدوین استراتژی‌های تدریس مبتنی بر گروه، پایه تحصیلی و همسالان و یادگیری از طریق تجارب روزمره.

کلاس‌های چندپایه شامل ناهمگونی بیشتری نسبت به تک پایه می‌باشند که معلم می‌بایست در هنگام برنامه‌ریزی درس‌ها، این ناهمگونی را در نظر بگیرند. واضح است که یک معلم در کلاس چندپایه با انجام وظایف برنامه‌ریزی اضافی در مقایسه با کلاس تک پایه، به چالش کشیده می‌شود. اسمیت و آنجلی (۲۰۱۵) نیز برای تدریس ثمربخش در کلاس‌های چندپایه، شش راهبرد را بر شمرده‌اند که عبارت‌اند از: وظایف برای موضوعات مشترک، آموزش متمایز و فردی، کارگروه انعطاف پذیر، کلاس‌های همکاری اجتماعی، نقش معلمان و نظارت و ارزیابی.

چند نکته کلیدی برای تدریس در کلاس‌های چندپایه: انعطاف پذیری در به کارگیری روش‌های تدریس، زمینه‌سازی برای پیشرفت مداوم کلیه یادگیرندگان، ایجاد ارتباط بین مدرسه و جامعه محلی (کاربرد آموخته‌ها در زندگی واقعی)، پرورش مهارت‌های پایه از جمله گوش دادن، سخن گفتن، مشاهده خودراهبری و ... استفاده از نیروی دانش‌آموزان بزرگ‌تر و استفاده از انواع گروه‌بندی هدفمند براساس توانمندی (قوی، ضعیف، متوسط) تصادفی، پایه‌ای و دلخواه.

بهبود یادگیری دانش‌آموزان، اساسی‌ترین چالش برای معلمان کلاس درس چندپایه است. یادگیری فعال و کودک‌محور بهترین شیوه برای دستیابی به نتایج یادگیری مطلوب (تحصیلی، اجتماعی و روان‌شناسی) هست. معلمان کلاس‌های درس چندپایه می‌توانند با تغییرات ویژه در روش تدریس خود، یادگیری فعال را ارتقا بخشند؛ این تغییرات در بخش پیشنهادات این پژوهش معرفی شده‌اند.

منابع

۱. آقازاده، محرم و فضل‌ی، رخساره (۱۳۸۹). **راهنمای آموزش در کلاس‌های درس چندپایه**، چاپ هشتم، تهران: آبیژ.
۲. آمار وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۲). تهران: مرکز نشر آمار آموزش و پرورش.
۳. اسدی، پری (۱۳۸۰). **بررسی مشکلات روش‌های موجود تدریس و کلاس‌های چندپایه و ارائه روش‌های مناسب‌تر تدریس در کلاس‌های چندپایه در شهرستان گلپایگان**. گزارش طرح تحقیقی، آموزش و پرورش اصفهان.
۴. تجری، طیبه (۱۴۰۰). **مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس اکتشافی و سخنرانی بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در برنامه درسی کلاس‌های چندپایه**. سومین همایش ملی آموزش کلاس‌های چندپایه: گرگان.
۵. تربتی‌نژاد، حسین و جلالی شاهرود، مریم (۱۴۰۰). **واکاوی روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه با محوریت یادگیری خودراهبر و ضمنی**. سومین همایش ملی آموزش کلاس‌های چندپایه: گرگان.
۶. جواهری، منوچهر (۱۳۸۹). **مدیریت تحول**، چاپ دوم، تهران: دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش.
۷. حقیری، معصومه و شاکری، زکیه (۱۴۰۰). **بررسی روش‌ها و راهبردهای تدریس در کلاس‌های چندپایه با تاکید بر روش یادگیری گروهی**. سومین همایش ملی آموزش کلاس‌های چندپایه: گرگان.
۸. خادمی، نیما، تقی‌پور، مهسا و محمدجانی، ابراهیم (۱۴۰۰). **مروری بر راهبردهای مدیریت و سازماندهی کلاس‌های چندپایه مدارس ابتدایی ایران**. دو فصل‌نامه پژوهش در آموزش کلاس‌های تلفیقی و چند پایه، دوره ۱، شماره ۲، (پیاپی ۲).
۹. دهبازیان، ناهید (۱۳۹۹). **بهبود تدریس در کلاس‌های چندپایه**. دومین کنفرانس ملی یافته‌های نوین در حوزه یاددهی-یادگیری در دوره ابتدایی: بندرعباس.
۱۰. ده‌بندی، زینب (۱۳۸۹). **مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تجمیع‌شده و کلاس‌های چندپایه دوره ابتدایی استان مازندران و ارائه راهکارهای مناسب به مسئولان ذیربط**. گزارش طرح تحقیقی، آموزش و پرورش مازندران.
۱۱. رحمانی، علی (۱۳۹۶). **مدیریت زمان در کلاس‌های چندپایه**. فصل‌نامه مطالعات آینده‌پژوهی و سیاست‌گذاری، دوره ۳، شماره ۸، ص ۴۰-۵۵.
۱۲. رضایی، مریم (۱۳۹۷). **بررسی انواع راهبردهای تدریس در کلاس‌های چندپایه**. سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش: محمودآباد.
۱۳. سند تحول بنیادین (۱۳۹۰). مشهد مقدس: مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش.
۱۴. شاهینودی، هوشیار و اعظم سهرابی، علی (۱۳۹۴). **بررسی مشکلات و روش‌های تدریس در کلاس‌های چندپایه و چگونگی مدیریت کلاس‌های چندپایه**. اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی: ساری.
۱۵. شکوهی، غلامحسین (۱۴۰۰). **تعلیم و تربیت و مراحل آن**. چاپ سی‌ام. مشهد: آستان قدس رضوی، شرکت به‌نشر.
۱۶. صافی، احمد (۱۳۹۹). **سازمان و قوانین آموزش و پرورش**. چاپ بیست‌وهشتم. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۱۷. صمدیان، صمد (۱۳۸۶). **شیوه اداره و تدریس در کلاس‌های چندپایه**. تبریز: مولف (صمد صمدیان).

۱۸. عباس پور، محمدرضا، جهانی، رضا و مناجاتی پور، غلامرضا (۱۳۹۵). **راهبری و مدیریت مدارس کوچک با کلید خودراهبری**، فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره ۴، شماره ۲، ص ۲۱-۲۶.
۱۹. علاقه‌بند، علی (۱۴۰۰). **جامعه‌شناسی آموزش و پرورش**، چاپ شصت و ششم، تهران: نشر روان.
۲۰. فضلی، رخساره (۱۳۸۹). **نش نکته کلیدی برای تدریس در کلاس‌های چندپایه**. رشد آموزش ابتدایی، شماره ۱.
۲۱. محمدی، کیومرث (۱۳۷۶). **بررسی مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تحت تدریس معلمان چندپایه و تک‌پایه بابل**. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی.
۲۲. مکی‌ساز، کنعان و کاپیسا، ماری‌جوینس (۱۳۸۶). **خودآموز تدریس چندپایه**. ترجمه محرم آقازاده. چاپ اول. تهران: نشر آبیژ.
۲۳. نوروزی، داریوش، آقازاده، احمد، عزت‌خواه، کریم (۱۳۷۶). **روش‌ها و فنون تدریس (رشته علوم تربیتی)**. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲۴. والاس، جان سزیر و مونت، جی‌بی (۱۳۹۴). **کتاب راهنما برای معلمان چندپایه، رشد عملکرد در دوره ابتدایی**. ترجمه علی زرافشان. چاپ چهارم. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (مدرسه).
۲۵. یونسکو (۱۳۹۸). **نکات عملی تدریس در کلاس‌های چندپایه**، ترجمه صادق موسوی و اعظم معتمدی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.
26. Amidon E. Hunter E. (1967). Improving Teaching the analysis of classroom verbal Interaction New York Holt Rimehart and wnston.
27. Berry, C., & Little, A. W. (2007). Multigrade teaching in London, England. In A. W. Little (Ed.), Education for all and multigrade teaching: Challenges and opportunities.
28. Broome, J. L. (2009). A descriptive study of multi-age art education in Florida. Studies in Art Education: A Journal of Issues and Research in Art Education, 50(2), 167-183.
29. Gage NL. (1967). paradigms fo research on teaching. In N.L.Gage(Ed) Handbook of Research of teaching chicagorand McNally 94-141.
30. Gillies, R. M., & Boyle, M. (2006). Ten Australian elementary teachers' discourse and reported pedagogical practices during cooperative learning. The Elementary School Journal, 106(5), 429-452. <http://dx.doi.org/10.1086/505439>. 199.
31. Grau, V., & Whitebread, D. (2012). Self and social regulation of learning during collaborative activities in the classroom: The interplay of individual and group cognition. Learning and Instruction, 22(6), 401-412.
32. Hargreaves, E. (2001). Assessment classroom. International Journal of Educational Development, 21, 553-560. for learning in the multigrade.
33. Hoffman, J. (2002). Flexible grouping strategies in the multiage classroom. Theory into Practice, 41(1), 47-52
34. Little, A. W. (2001). Multi-grade teaching towards an international resSearch and policy agenda. International JoUInal of Educanonal Development, 21(6), 481-497.
35. Proehl, R A, Douglas, S., Ehas, D., Johnson, A. H, & Westsmith, W. (2013). A collaborative approach: Assessing the impact of multi-grade classrooms. Journal ef Cathelic Educanion 16(2), 417-440.
36. Smit, R., & Engeli, E. (2015). An empirical model of mixed-age teaching. International Journal of Educational Research, 74: 136-145.
37. Stone, S. J. (1996). Creating the multiage classroom. Tucson, Arizona: Good Year Books.

Investigating Effective Teaching Strategies in Multi-grade Classrooms in Iranian Primary Schools

Abstract:

The purpose of this study was to investigate effective teaching strategies in multi-grade classrooms of primary schools. Given that students' levels of education vary across grades, different teaching-learning strategies are needed to make teaching effective. The method of the present research is qualitative, descriptive-analytical and the method of data collection is library and textual research. The literature and background of the research subject were studied by referring to scientific-research articles and other articles, books, in the field of teaching in multi-grade classes. The findings of this study show that each child enters the classroom with unique abilities, needs and characteristics for learning. This means that the teacher needs to develop and implement teaching strategies that enable him / her to address the needs, capacities, interests and abilities of each child. Getting to know students is time consuming, but a multi-grade classroom teacher can make the classroom unique for student learning; In this regard, there are countless effective strategies, approaches and points, some of which are: using appropriate and flexible content, using learning commensurate with the speed of each student, paying more attention to students who need special education, teaching All groups work together, teaching on one level while the other bases are working independently, teaching a subject to all levels with different difficulty levels, developing activities for groups that are not taught, and so on.

Keywords: multi-grade classes, primary schools, teaching strategies, effective teaching.